

ИНТЕРНЕТДАГИ НОҚОНУНИЙ ҚИМОР ЎЙИНЛАРИНИНГ КРИМИНОЛОГИК ТАВСИФИ ВА УЛАРНИНГ ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИГА САЛБИЙ ТАЪСИРИ

Б.Б.Мустафоев

ИИБ Академияси Магистратураси тингловчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20640304>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 1-iyun 2026 yil
Ma'qullandi: 5-iyun 2026 yil
Nashr qilindi: 11-iyun 2026 yil

KEY WORDS

Онлайн қимор
ўйинлари, букмекерлик
фаолияти, криминалогик
тавсифи, латентлик,
лудомания, сояли иқтисодиёт,
P2P ўтказмалар,
кибержиноятчилик, иқтисодий
барқарорлик, инсон капитали.

ABSTRACT

Ушбу мақолада интернет тармоғидаги ноқонуний қимор ўйинлари ва онлайн-букмекерлик фаолиятининг криминалогик тавсифи, уларнинг ўзига хос латентлик хусусиятлари ҳамда молиявий транзакциялар (P2P ўтказмалар ва криптовалюталар) механизмлари тизимли таҳлил қилинган. Рақамли макондаги қимор ўйинларининг жамият ижтимоий-иқтисодий барқарорлигига салбий таъсири, жумладан, капиталнинг четга оқиб чиқиши, сояли иқтисодиётнинг кенгайиши, лудомания (қиморга қарамлик) касаллигининг ортиши ва инсон капиталининг деградацияси масалалари ёритилган. Мақола якунида ушбу турдаги кибержиноятчиликка қарши курашиш самарадорлигини ошириш мақсадида миллий қонунчилик ва банк назорати тизимини такомиллаштириш бўйича илмий-амалий таклифлар илгари сурилган.

Глобаллашув ва рақамли технологияларнинг жадал ривожланиши инсоният ҳаётига сезиларли қулайликлар олиб келиш билан бир қаторда, трансмиллий хусусиятга эга бўлган янги турдаги кибержиноятларнинг шаклланишига ҳам замин яратди. Бундай таҳдидлар орасида интернет тармоғидаги ноқонуний қимор ўйинлари ва онлайн-букмекерлик фаолияти ўзининг яширин (латентлик) даражаси юқорилиги, молиявий оқимларнинг назоратсизлиги ва ижтимоий хавфлилик кўлами ортиб бораётганлиги билан алоҳида ажралиб туради.

Ўзбекистон Республикасида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, жамиятда соғлом ижтимоий-психологик муҳитни сақлаш ҳамда иқтисодий хавфсизликни таъминлаш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан биридир. Бироқ, виртуал маконда чегараларнинг мавжуд эмаслиги ва анонимлик имкониятлари туфайли ёшлар, айниқса, вояга етмаганлар ўртасида онлайн қимор ўйинларига (лудоманияга) қарамлик эпидемиологик тус олмоқда. Ушбу мақолада интернетдаги ноқонуний қимор ўйинларининг криминалогик хусусиятлари, уларнинг жамиятнинг ижтимоий ва иқтисодий тизимларига етказётган зарарлари комплекс таҳлил

қилинади ҳамда ушбу соҳадаги жиноятчиликка қарши курашишнинг ташкилий-ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш бўйича таклифлар илгари сурилади.

Интернетдаги ноқонуний қимор ўйинларининг криминалогик тавсифи ўрганилганда интернет маконидаги қимор ўйинлари (iGaming) анъанавий қиморхоналардан ўзининг бир қанча криминалогик белгилари билан тубдан фарқ қилиши, криминалогия фани нуқтаи назаридан, мазкур жиноятчилик турининг ўсишига қуйидаги омиллар (детерминантлар) сабаб бўлмоқдалиги аниқланган:

Фойдаланувчи уйдан чиқмаган ҳолда, фақатгина смартфон ва интернет ёрдамида ўйинда иштирок этиши мумкин. Шахсни сохта ҳужжатлар ёки VPN (виртуал хусусий тармоқлар) орқали яшириш имконияти криминал субъектлар учун қулай муҳит яратади¹.

Онлайн қимор платформаларининг серверлари одатда оффшор ҳудудларда (масалан, Кюрасао, Мальта, Кипр) жойлашган бўлиб, бу маҳаллий ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга уларнинг фаолиятини тўлиқ чеклаш ёки ташкилотчиларни жавобгарликка тортишда қийинчиликлар туғдиради.

Ушбу жиноятнинг энг хавfli жиҳати унинг **юқори даражадаги латентлигидир**. Жабрланувчилар (ўйинчилар) ўзларини жиноят қурбони деб ҳисобламайдилар, балки ўз хоҳишлари билан маблағ ютқаздилар. Натижада, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга бу борада келиб тушадиган аризалар сони реал зарар кўрганлар сонидан бир неча ўн баробар камдир.

Ноқонуний онлайн қимор ва букмекерлик сайтлари маблағларни қабул қилиш ва ютуқларни тарқатишда мураккаб, кўп босқичли молиявий схемалардан фойдаланадилар. Бу схемалар одатда миллий банк тизимини айланиб ўтишга қаратилган:

P2P (Peer-to-Peer) ўтказмалар: Бунда қимор платформаси тўловларни тўғридан-тўғри ўз ҳисобига қабул қилмайди. Бунинг ўрнига, махсус "дроп"лар (ўз банк картасини маълум ҳақ эвазига ижарага берган учинчи шахслар) орқали пул маблағлари жисмоний шахсдан жисмоний шахсга ўтказилади.

Криптовалюталар: Биткоин (BTC), Тетҳер (USDT) каби рақамли активлар орқали амалга ошириладиган тўловлар транзакцияларнинг анонимлигини таъминлайди ва уларни кузатиш (трекинг) имкониятини кескин чеклайди².

Электрон тўлов тизимлари ва сохта мерчантлар: Маблағлар интернет-дўконлардан харид қилинган сохта товар ёки хизматлар кўринишида ниқобланиб (мискодинг), тўлов тизимлари орқали хорижга чиқариб юборилади.

Жамиятнинг иқтисодий барқарорлигига салбий таъсир этиб, ноқонуний қимор ўйинлари фақатгина алоҳида шахсларнинг молиявий инқирози эмас, балки умумиқтисодий хавфсизликка раҳна солувчи тизимли таҳдиддир.

Интернетдаги қимор ўйинлари ташкилотчилари мамлакат ҳудудида солиқ тўламайдилар. Фуқаролар томонидан тикилаётган миллиардлаб маблағлар конвертация қилиниб, хорижий оффшор компаниялар ҳисоб рақамларига ўтказилади.

Бу ҳолат:

Миллий валюта курсига салбий босим ўтказади;

Давлат бюджетига тушиши керак бўлган потенциал солиқ тушумларини камайтиради; "Соёли иқтисодиёт" (shadow economy) ҳажмининг кенгайишига хизмат қилади, чунки назоратсиз пул айланмаси жинойий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштириш (ювиш) учун қулай платформа ҳисобланади³.

¹ Рустамбаев М.Х. Криминалогия: Дарслик. – Тошкент: ТДЮУ, 2021. – Б. 185.

² Smith, G. J., & Albright, J. (2022). The Digital Transformation of Illegal Gambling: Crypto and P2P Networks. *Journal of Cyber Criminology*, 16(2), p. 148.

³ Саидов А.А. Иқтисодий хавфсизликни таъминлашда соёли иқтисодиётга қарши курашнинг молиявий-ҳуқуқий жиҳатлари // Молия ва банк иши. – 2024. – №1. – Б. 56.

Қиморга берилган шахслар ўз оилавий бюджетларини ва шахсий жамғармаларини тўлиқ йўқотадилар. Бу эса ички бозорда харид қобилиятининг пасайишига олиб келади. Истеъмол кредити, микроқарзлар олиб, уларни қиморга ютқазган фуқароларнинг тижорат банклари олдидаги муддати ўтган қарздорликлари (NPL - соғлом бўлмаган кредитлар) сони ортади, бу эса банк-молия тизимининг барқарорлигига хавф туғдиради.

Бундан ташқари, лудоман шахсларнинг меҳнатга бўлган мотивацияси йўқолади, иш жойида диққатни жамлай олмаслик оқибатида меҳнат унумдорлиги кескин пасаяди, бу эса ялпи ички маҳсулот (ЯИМ) ўсиш суръатларига билвосита салбий таъсир кўрсатади. Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти (ЖССТ) томонидан қимор ўйинларига қарамлик (патлогик қиморбозлик ёки лудомания) руҳий касалликлар классификациясига (ICD-11) киритилган^[4]. Онлайн қимор ўйинлари тезкор натижа бериши ва доимий равишда дофамин (қувонч гормони) ажралиб чиқишини таъминлаши сабабли, анъанавий қиморга қараганда 3-4 баробар тезроқ қарамликни юзага келтиради.

Ижтимоий оқибатлар қуйидагиларда намоён бўлади:

- **Оилаларнинг бузилиши:** Молиявий муаммолар, алдов ва ишончсизлик муҳити туфайли ажрашишлар сони кўпаяди.

- **Суиқасд (суицид) ҳолатлари:** Юқори миқдордаги қарзлар ва чорасизлик исканжасида қолган лудоманлар ўртасида ўз жонига қасд қилиш даражаси бошқа руҳий хасталикларга чалинганларга нисбатан анча юқоридир^[5].

Онлайн қимор сайтларининг рекламаси ижтимоий тармоқлар (Telegram, Instagram, YouTube) ҳамда ноқонуний фильм намойиш этувчи сайтларда фаол олиб борилмоқда. Рекламаларда қимор меҳнатсиз, осон ва тез бойиб кетиш воситаси сифатида талқин қилинади. Бу эса ёш авлод онгида соғлом меҳнат маданияти, билим олишга бўлган интилиш ва босқичма-босқич муваффақиятга эришиш тушунчаларини қадрсизлантиради. Давлатнинг келажаги бўлган инсон капитали сифат жиҳатидан деградацияга учрайди.

Криминологик тадқиқотлар шуни кўрсатадики, онлайн қимор ўйинлари бошқа турдаги умумий жиноятчиликнинг ўсишига туртки бўлмоқда:

Жиноят тури	Онлайн қимор билан боғлиқлик механизми
Мулкка қарши жиноятлар	Шахс ўйин учун пул топиш мақсадида ўз уйдан буюмларни ўғирлайди, фирибгарлик қилади, талончилик ёки босқинчиликка қўл уради.
Коррупция ва талон-торожлик	Молиявий жавобгар шахслар, банк ходимлари ёки давлат хизматчилари қиморга берилиши натижасида ўзларига ишониб топширилган бюджет маблағларини ўзлаштириш йўли билан талон-торож қиладилар ⁴ .
Киберфирибгарлик	Қимор платформалари фойдаланувчиларнинг банк карта маълумотларини (фишинг орқали) қўлга киритиб, уларнинг ҳисобидаги барча пулларни ўғирлаш ҳолатлари тез-тез кузатилади.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 278-моддасига мувофиқ, қимор ва таваккалчиликка асосланган бошқа ўйинларни ташкил этиш ҳамда ўтказиш жиноий жавобгарликка сабаб бўлади. Шунингдек, Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги

⁴ Исмаилов И. Кибержиноятчиликнинг криминологик тавсифи ва унга қарши курашиш муаммолари // Ҳуқуқ ва бурч. – 2023. – №4. – Б. 25.

кодекснинг 191-моддасида қимор ўйинларида қонунга хилоф равишда иштирок этганлик учун чоралар белгиланган.

Бироқ, мавжуд ҳуқуқий нормалар асосан "оффлайн" фаолиятга мослаштирилган бўлиб, виртуал макондаги ҳуқуқбузарликларни тўлиқ қамраб ололмайди. Суд ва тергов амалиётида интернет тармоғида қимор ташкил этган шахсларнинг қилмишини квалификация қилишда, рақамли далилларни тўплашда ва уларни судда исботлашда тизимли процессуал муаммолар мавжуд. Сўнгги йилларда давлат томонидан ноқонуний қимор сайтлари доменларини блоклаш чоралари кўрилатган бўлса-да, уларнинг "кўзгу" яъни номи биров ўзгартирилган сайтлари тез фурсатда қайта пайдо бўлмоқда.

Мазкур муаммонинг комплекс ва трансчегаравий хусусиятини инобатга олган ҳолда, унга қарши курашиш фақатгина тақиқловчи чоралар билан чекланиб қолмаслиги керак. Қуйидаги йўналишларда тизимли ислоҳотларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ:

Жиноят қонунчилигига интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда қимор ва таваккалчиликка асосланган ўйинларни ташкил этиш, реклама қилиш ҳамда унда иштирок этиш учун тўловларни қабул қилиш хизматларини кўрсатганлик учун **алоҳида квалификация белгиларини** киритиш.

Банк қонунчилигига ўзгартириш киритиб, хорижий букмекерлик ва қимор компаниялари фойдасига транзакцияларни автоматик равишда блокловчи тизимини мажбурий жорий этиш.

Банк назоратини кучайтириш мақсадида Марказий банк томонидан тижорат банкларида Р2Р ўтказмаларида шубҳали фаоллик кўрсатаётган карталарни «дроп» аниқлаш ва блоклаш бўйича қатъий мажбуриятлар юклаш.

Рақамли технологиялар вазирлиги ҳузурида сунъий интеллект ёрдамида интернет маконидаги ноқонуний қимор рекламалари ва сайтларини автоматик мониторинг қилувчи ва блокловчи миллий тизимни яратиш.

Таълим муассасаларида (мактаб, лицей ва ОТМлар) ёшларнинг рақамли ва молиявий саводхонлигини ошириш, қиморбозликнинг салбий оқибатлари тўғрисида тизимли тушунтириш ишларини олиб бориш.

Қиморбоз шахсларга аноним руҳий ва психологик ёрдам кўрсатувчи давлат реабилитация марказлари ва "ишонч телефонлари" фаолиятини йўлга қўйиш.

Интернетдаги ноқонуний қимор ўйинлари замонавий жамиятнинг ижтимоий ва иқтисодий асосларига таҳдид солаётган жиддий криминал феномендир. У капиталнинг мамлакатдан чиқиб кетишига, сояли иқтисодиётнинг ривожланишига, оилаларнинг парчаланишига ва инсон капиталининг сифатсизланишига сабаб бўлмоқда. Ушбу салбий иллатга қарши курашиш нафақат ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг, балки банк-молия сектори, таълим тизими ва кенг жамоатчиликнинг ҳамжиҳатликдаги ҳаракатини талаб этади. Фақатгина қонунчиликни қатъийлаштириш, замонавий техник назорат воситаларини жорий этиш ва жамиятда ушбу жиноятга нисбатан муросасизлик муҳитини шакллантириш орқали жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий барқарорлигини таъминлашга эришиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. – Тошкент: Адолат, 2025.
2. Рустамбаев М.Х. Криминология: Дарслик. – Тошкент: ТДЮУ, 2021. – 412 б.
3. Исмаилов И. Кибержиноятчиликнинг криминологик тавсифи ва унга қарши курашиш муаммолари // Ҳуқуқ ва бурч. – 2023. – №4. – Б. 22-28.
4. Саидов А.А. Иқтисодий хавфсизликни таъминлашда сояли иқтисодиётга қарши курашнинг молиявий-ҳуқуқий жиҳатлари // Молия ва банк иши. – 2024. – №1. – Б. 55-61.